

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 13 / Міністерство освіти і науки України; Ужгородський національний університет, Редкол.: М. Вегеш (гол. ред.), С. Віднянський, Д. Данилюк та ін. – Ужгород: СМП «Вісник Карпат», 2005. – С. 75-78.

***Степан Фенцик і діяльність
Ужгородського товариства
“Філармонія”***

Активна організація культурно-освітнього життя почалася одразу після прийняття Сен-Жерменською конференцією рішення про автономний статус Підкарпатської Русі в межах Чехо-Словацької держави. У цей період було утворено Шкільний відділ при центральному органі влади на Закарпатті – Цивільному управлінні. У документах того часу зустрічаємо таку назву відділу: “Skolsky obdor aut. Vlady Karpatske Rusi v Uzhorode”[1]. Набагато важче встановити достовірну дату створення Ужгородського товариства “Філармонія” як об’єднання любителів музики. В архівних матеріалах існують розбіжності з приводу дати. У доповіді делегата Товариства “Філармонія” – Михайла Стасєва “на съезде карпаторусскихъ народно-просветительныхъ деятелей зазначалось, “що “Филармонія” основалась еще въ 1916 г., однако, дествительная ее работа началась только съ 1920 г., когда переменила она свой уставъ и стала работать на более широких основанияхъ”[2]. Дещо іншу дату заснування знаходимо у листі Ужгородського товариства “Філармонія” до Міністерства шкільної справи і народної освіти в Празі від 11 квітня 1921 року – “Zalozni filharmonickiho stalo se v lednu roku 1918”[3]. Офіційну дату реєстрації Товариства зафіксовано у проханні “Rusinske filharmonie” в Ужгороді до “Ministerstva Narodni Obrany” в Празі від 2 січня 1921 року про дозвіл вступу офіцерів та воїнів до “Філармонії” – “Na zaklade pzipisu ministerstva šcolstvi a národní

osvety v Praze č. j. 54193/5887 ú. o. Ze dne 12 listopadu 1919 byla zrizena v Podkarpatske Rusi resp v Uzhorodě “Rusinská filharmonie”[4]. Лист був підписаний від імені Товариства “Філармонія” його диригентом С.А. Фенциком – псевдонім Пішта (1892 – 1945).

Степан Андрійович Фенцик народився у с. Великі Лучки в родині священика. Початкову освіту здобув у гімназіях Ужгорода та Берегова. Навчання продовжив у духовних семінаріях Будапешта (1910 – 1914) та Відня (1914 – 1918). У 1918 – 1922 роках вивчав “право” в “Sárospataki”, навчаючись одночасно у Празькому університеті. Важливу інформацію про діяльність С.А. Фенцика упродовж 20-х років зустрічаємо у праці “The shopping of a National Identity Subcarpathion Rus, 1848 – 1948” П.Р. Магочі “In the early 1920 s he was a professor at the Uzhhorod seminari, during which time he directed the chorus “Harmonia” and the Uzhhorod amateur symphony ozchestra”[5, С. 298]. “На початку 20-х років він (Фенцик С.А. – О.Г.) був професором Ужгородської семінарії, одночасно керував хором “Гармонія”, а також ужгородським любительським симфонічним оркестром” (переклад автора). Очевидно, П.Р. Магочі мав на увазі симфонічний оркестр, який паралельно з хором вдалося створити Ужгородському товариству “Філармонія”. У зв’язку з нечисленністю Товариство обмежилося оркестром із шістнадцяти чоловік, а також хором, що налічував 40 учасників[6]. У такому складі “Філармонія” проіснувала до початку 1920 року, після якого кількість її почала збільшуватися за рахунок прийнятих службовців. Членами Ужгородського товариства “Філармонія” були “... češi, rusini a mádaři”[7]. Будучи на той час єдиним музичним Товариством краю, “Філармонія” ставила перед собою завдання розвитку музичної та вокальної освіти на Підкарпатській Русі, організацію оркестрів та музичних вечорів[8]. Згідно зі згаданою доповіддю М. Стасєва “руководители “Фильгармонии” ... оставили вь стороне всякія національняя разницы и оперлись на всехъ любящихъ искусство жителяхъ Ужгорода безъ взгляда на національность, и стараются при помощи всего хора и оркестра познакомятъ общество со всемъ

замечательнымъ на поле искусства песенного и музыкального всехъ народовъ, спеціально же русскаго народа, чтобы такимъ образомъ дать возможность своимъ членамъ и ученикамъ изучить хорошіе образцы и на техъ образцахъ развивать свои таланты для самостоятельного творчества и поднесенія карпаторусской культуры”[9]. Товариство мало музичні інструменти, певну кількість нот та “оркестровок”. “Філармонія” на початковому етапі об’єднувала усі музичні сили Ужгорода, навіть музично обдарованих офіцерів та воїнів[10]. Репетиції хору та оркестру проводилися двічі на тиждень, результатом їх були концерти, які відбувалися п’ять-шість разів на рік[11].

Ейфорією розбудови культурно-освітнього життя в нових умовах були охоплені не тільки прості громадяни Підкарпатської Русі, але й великі чиновники, військові. Цікаву пораду дає С. Фенцику “Главнокомандующий на области Карпатской Руси” – генерал Еннок у зверненні від 15.XI.1919 року: “Предлагаю Вамъ подать в школьный отделъ соответствующія предложенія на устроение русинской народной музыкальной школы в Ужгороде. Съ моей стороны могу обещать полное содействие въ этомъ добромъ деле”[12]. Така школа через деякий час і була відкрита при Ужгородській “Філармонії”. Товариство утримувало музичну школу, в якій один час навчалось 60 учнів. Викладачами школи були: “д-рь. Фенцик, Гудакъ, г. Ковачъ, Медрецкій, Демяновичъ, Гевешій”[13]. Один з концертів учнів школи відбувся 11 травня 1922 року в залі міського театру. Газета “Русскій православный вестник” від (17) 4 травня 1922 року відгукнулася на нього статтею, в якій писала: “Несмотря на обычное волнение юныхъ исполнителей, особенно при театральной обстановке, все они съ успехом поддержали прекрасную репутацию своихъ учителей. А такими юными виртуозами, какъ скрипачка Alise Markovics, скрипачъ Antal Hannel и пианистъ Sandor Reismann, учителя, ихъ могутъ смело гордиться”[14, С. 7]. Схвально автор також відізвався про виступ оркестру, у складі якого поряд з дорослими скрипалями виступала і “юная детвора” під керівництвом С.

Фенцика. Оркестр виконав “Allegretto” Op. 15 Л. Бетховена. Оцінюючи роботу диригента, автор писав, що “высокий талант, умение и, вероятно, огромный труд проф. Фенцика создали и при скромных ученических силах оркестра приличное для данного случая исполнение гениального творения Бетховена”[15].

Ще один концерт учнів Ужгородського Филгарионического Общества відбувся 18 червня 1923 року, на якому “питомцы показали свою целорочную науку и поступование”. У пресі зазначалось, що “публика дуже полюбила гру Владислава Рейсмана и велику обдарованность Стефана Собея. И на рояле прекрасный успех достигли питомцы, а особенно Лоли Магдо, Клара и Магда Марошь, Белла Клигеръ. Въ другой части концерта же – Имре, Викторъ и Александръ Рейсманъ. Добре играла и Эльза Желтвай. За тотъ успех Филгарионическое Общество заслужило похвалу”[16, С.16-17].

Про існування та роботу музичної школи Товариства свідчать і об’яви, які друкувалися в газетах того часу: “Записки въ музыкальну школу Филгарионического Общества начинаются 1 септембрия. Начнется наука и на духовыхъ инструментах, что бесплатно. Заявлятися нужно у дирекцію Общества. Такъ само начнутся и пробы пева и музыки”[17, С.17].

У 1920 році в Ужгороді було засноване Музично-драматичне товариство “Боянь”. Регентом Товариства було обрано В. Потапова, який у той період видав кілька церковних пісень. При Товаристві існував хор, яким керував С. Фенцик. Як правило, концерти Ужгородського товариства “Філармонія” відбувалися за участю хору Музично-драматичного товариства “Боянь”.

Значну діяльність здійснювало керівництво філармонічного товариства, а особливо його голова – С.А. Фенцик. Поряд з керівництвом вищезгаданими колективами він гармонізував та видав друком мелодію тогочасного гімну Підкарпатської Русі, створену невідомим автором на слова О. Духновича. З нотами гімну “Подкарпатскіє русини” можна ознайомитись у газеті “Карпаторусскій вестник” від 2 липня 1922 року. С.А. Фенцик видав

також Збірник народних пісень у двох частинах, про який дізнаємося у тому ж “Карпаторусскому вестнику”: “Появилась II часть нотной брошюры подь заглавiем “Песни Подкарпатскихъ русиновъ”, составлена славнымъ нашимъ композиторомъ музыки и общеизвестнымъ диригентомъ, д-ромъ Стефаномъ Фенцикъ, печатана чисто русскимъ языком, занимающая 36 прекрасныхъ народныхъ песень съ нотами. Сей сборникъ одобрило правительство Епархіи Мукачевской и Министерство школьныхъ делъ и народного просвещенія. Цена 4,50 коп. Получить можно у д-ра Стеф. Фенцика въ Ужгороде и во всехъ книжныхъ магазинахъ. Тепло вручаем школамъ и певческимъ кружкамъ”[18, С.17]. Важливу інформацію про музично-видавничу діяльність голови правління “Філармонії” знаходимо у вже відомій доповіді делегата даного товариства – Михайла Стасева на “съезде карпаторускихъ народно-просветительныхъ деятелей”: “Сейчасъ нашъ многообещающій диригентъ “Филгармоніи”, доктор Фенцикъ печатаеть “Учебникъ музыки для учительскихъ семинарій” и “Упражненія на скрипке”[19]. Можливо, доповідач мав на увазі роботу С. Фенцика “Theorie hudby. Ucebnice hry na housle”, документальне підтвердження існування якої знаходимо у копії листа від 11 березня 1924 року. У ній зазначені причини затримки даного видання. Їх дві: по-перше, затвердження збірника буде опубліковано у міністерському віснику після вияснення ціни і, по-друге, книга може бути видрукувана тільки після виправлення помилок, на які вказано в рецензії[20]. Подальша доля цієї роботи поки що невідома.

За концертно-виконавською гранню музичної діяльності С.А. Фенцика прослідкуємо з допомогою відгуків у тогочасній пресі. Відразу слід зазначити, що оцінка діяльності керівника Товариства “Філармонія” буде неповною у зв’язку з обмеженістю джерельної бази та тенденційністю тогочасної преси. Але незважаючи на дані недоліки, складається враження про С. Фенцика як про здібного скрипаля-виконавця, хорошого диригента хорів та оркестрів.

Так, 7 лютого 1922 року в міському театрі відбувся вечір камерної музики та співу, влаштований Ужгородським філармонійним товариством. До програми були включені музичні твори Чайковського та Виноградова[21, С. 7]. На вечорі в ролі виконавця-скрипаля виступив С.А. Фенцик. Майбутній диригент В.Потапов так відізвався про цей виступ: “Съ особеннымъ восторгомъ публика встретила скрипача – свободаго художника С.А. Фенцика, поразившого якъ высокой техникой (въ “Русском Карнавале” Венявского), такъ и художественнымъ исполненіемъ и тонкой передачей нежнейшихъ оттенковъ чувствъ въ “Колыбельной песне” Виноградова”. Цікаві відгуки про концерт “Філаріоніт” з участю хору Музично-драматичного товариства “Боянь” під керівництвом С.А. Фенцика зустрічаємо у статті під назвою “Музыка”. Невідомий автор, що підписався як А.Т., зазначав: “... Что касается исполненія програмы, то здесь въ полной мере ярко и отчетливо сказались знаніе, уменіе и выдающееся мастерство диригента, д-ра Фенцика, сумевшего изъ наличных, сравнительно скромныхъ музыкальныхъ силъ оркестра и хора дать слушателямъ, знатокамъ и настоящимъ любителямъ музыки большое эстетическое удовольствие. По-видимому д-ръ Фенцикъ не только выдающійся знатокъ и истинный ценитель великихъ творовъ музыки до гениального Моцарта включительно, но и выдающійся учитель и дирижеръ оркестра и вокального хора”[22, С. 7]. Далі автор привертає увагу читача конкретною оцінкою деяких творів, виконаних оркестром під керівництвом С. Фенцика: “Симфонія Моцарта была исполнена съ особой тщательностью. Все, вложенные въ это произведение гениальнымъ композиторомъ музыкальные нюансы, были выполнены оркестромъ достаточно ярко и близко къ моцартовскому тону. Хорошо были сыграны пьесы Griega, Smetаны и особенно Kéllera. Его “Карпаторусское эхо” положительно захватило многихъ слушателей своими яркими, національными, чисто народными мотивами. Въ этомъ, конечно, заслуга оркестра и особенно его выдающегося диригента, сумевшего довести этотъ оркестръ до образцового исполненія своихъ народныхъ мотивов. Что

касається вокальних номерів програми, то исполнені вони були прекрасно, особливо “Русская фантазія” д-ра Фенцика. Проведена була композиція самим автором, конечно, образцово. Трудь – нелегкий и для хора и для дирижера – автора этого прекрасного музыкального произведения, такъ какъ эта вещь написана въ красивыхъ полутонахъ и богата поэтической выразительностью въ целомъ ряде музыкальных мотивовъ, воплощающихъ въ звукахъ красивое содержаніе текста”[23, С. 7].

С.А. Фенцикомъ була написана музика до багатьох віршів О.Духновича, яка виконувалася під час урочистостей, присвячених будителю. Так, у програмі під час святкування 120-річчя з дня народження О. Духновича, 23–25 квітня 1923 року зазначалося: “У програмі першого дня – А. Духновичъ: а) “Солнце” (муз. Ст. Фенцика). Исполняют хоры: Филгарио-нический и “Боянь”[24, С. 2]. Соло: Л. Магдо (сопрано), Ст. Кафчакъ (теноръ), И. Квитонъ (баритонъ); б) Русскій маршь (муз. Ст. Фенцика). Исполняют хоры: Филгарионический и “Боянь”. У програмі другого дня – Кантата отъ д-ра Вергуна на честь А. Духновича (муз. Ст. Фенцика). Исполняют хоры: Филгарионический и “Боянь”. Соло: Циркановичъ (басъ). А. Духновичъ – “Свобода” (муз. Ст. Фенцика). Русскія народныя песни. Исполняет хоръ”[25].

Із 1923 року прізвище С.Фенцика як активного музичного діяча-професіонала поступово зникає зі шпальт періодичної преси. Це пов’язано з тим, що логіка поетичного життя краю приводить колишнього дирижента і скрипаля – “одну з найбільш амбіційних постатей” [26, С. 298] Підкарпатської Русі до великої політики. 27 грудня 1923 року в Ужгороді утворилось Товариство ім. О. Духновича. Очолило Товариство правління, головою якого став Е. Сабов, а секретарем-діловодом – Ст. Фенцик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ДАЗО, ф. 28, оп. 9, Історична довідка на фонд.
2. ДАЗО, ф. 12 с/50, оп. 1. зб. 1, арк. 167.
3. ДАЗО, ф.12 с/50, оп.1, зб.1, арк. 014.

4. Там само, арк. 007.
5. Paul Robert Magocsi “The Shaping of a National Identity Subcarpathion Rus, 1848 – 1948”. – Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts London, England.– P. 298.
6. ДАЗО, ф. 12 с/50, оп. 1, од. зб. 1, арк. 014.
7. Там само, арк. 007.
8. ДАЗО, ф. 12 с/50, оп. 1, од. зб. 1, арк. 29.
9. Там само, арк. 166.
10. Там само, арк. 007.
11. Там само, арк. 166.
12. Там само, арк. 002.
13. Там само, арк. 166.
14. Русскій православный вѣсникъ. – (17) 4 май 1922. – С. 7.
15. Там само.
16. Карпаторусскій вѣсникъ. – 8 юлія 1923. – С. 16 – 17.
17. Там само. – 19 августа 1923. – С. 17.
18. Карпаторусскій вѣсникъ. – 8 юлія 1923. – С. 17.
19. ДАЗО, ф. 12 с/50, оп. 1, од. зб. 1, арк. 166.
20. Там само, арк. 006.
21. Русскій православный вѣсникъ.– (2) 15 февраля 1922. – С. 7.
22. Там само. – (17) 4 май 1922. – С.7.
23. Русскій православный вѣсникъ. – (17) 4 май 1922. – С. 7.
24. Карпаторусскій вѣсникъ. –15 апреля 1923. – С. 2.
25. Там само.
26. Paul Robert Magocsi “The Shaping of a National Identity Subcarpathion Rus, 1848 – 1948”.— Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts London, England.– P. 298.